

MIRCEA CEL MARE, PERSONALITATE STRĂLUCITĂ A ISTORIEI POPORULUI ROMÂN

Florin Constantiniu

Personalitate de excepțională valoare prin calitățile sale remarcabile de organizator și cîrmuitor al Țării Românești, de diplomat perspicace și abil, de conducător militar, competent și curajos, de sprijinitor luminat al culturii și artei, Mircea cel Mare s-a aflat statornic în centrul de atenție al istoriografiei române, unanimă în a-i releva marile sale merite¹. Împlinirea a 600 de ani de la înălțarea sa în scaunul de domnie a Țării Românești, este un excelent prilej de evocare a marilor sale înfăptuiri, în lumina cercetărilor recente ale Școlii române de istorie.

Cele peste trei decenii de domnie a lui Mircea cel Mare (1386—1418) se înscriu perioadei de consolidare a statului muntean, devenit neatrînat în urma biruinței lui Basarab I la Posada asupra oastei ungare, condusă de regele Carol Robert (9—12 noiembrie 1330). Constituirea statului Țării Românești a fost încununarea unui lung proces de alcătuire a structurilor politice în spațiul dintre Carpați și Dunăre, structuri la originea cărora s-a aflat obștea sătească. Condițiile de desfășurare ale acestui proces au fost deosebit de anevoioase, ca urmare a valurilor succesive de populații nomade care au străbătut sau dominat spațiul românesc. Este semnificativ însă, pentru stabilitatea și continuitatea populației autohtone românești, că termenul care desemnează în limba română, organizarea politică — „țară” — a derivat din lat. *terra* (pămînt), ceea ce pune în lumină strînsa legătură dintre români și vatra lor strămoșească². Aria de constituire a statului muntean a fost Piemontul getic *, unde se constată încă din prima jumătate a secolului al XIII-lea formațiuni politice — voievodate — mai viguroase articulate decît cele din Cîmpia Dunării, mai expuse șocului invaziilor turanice și a dominației populațiilor de stepă³. Piemontul getic a fost, așadar, vatra de încheiere a statului muntean (însuși numele de Muntenia dezvăluie obirșia geografică a noului stat), domnia constituită la adăpostul muntelui coborîndu-și apoi autoritatea spre șesul Dunării

¹ A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia traiană*, ed. a 3-a, București, Edit. Cartea Românească, p. 76 și urm.; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, București, 1937, p. 265 și urm.; Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 66 și urm.; *Istoria poporului român*, sub red. acad. Andrei Oțetea, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1970, p. 139—140; P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, Casa Școalelor.

² A. Balotă, *Un témoignage historique terra* >fară în „Revue historique du sud-est européen”, XIV (1937), nr. 1—3, p. 61—69.

* Zonă de piemont situată în sudul Carpaților Meridionali (nordul Olteniei și nord-vestul Munteniei).

³ Ion Donat, *The Romanians south of the Carpathians and the migratory peoples in the tenth — thirteenth centuries* în vol. *Relations between the autochthonous population and the migratory populations on the territory of Romania*, București, Edit. Academiei, 1975, p. 281 și urm.

și preluând un șir de mecanisme de exploatare, create de dominatorii nomazi⁴.

Paralel cu unificarea cnezatelor și voievodatelor dintre Carpați și Dunăre, sub egida voievozilor din zona Cimpulung-Argeș, s-a desfășurat efortul de emancipare de sub suzeranitatea regalității ungare și de sub dominația mongolă. La capătul acestei lupte, care a impus o mare încordare a forțelor românești — voievodul Litovoi a căzut în luptă cu regatul ungar, iar în jurul anului 1300, izvoarele indică un control mongol de-a lungul Dunării de la Porțile de Fier la vărsare — s-a aflat neatîrnarea Țării Românești „libertatea românească”, pentru a relua o formulă a lui Nicolae Iorga, libertate ce trebuie apărută, căci, dacă dominația mongolă a fost progresiv refulată spre stepele nord-pontice, regalitatea ungară nu intenționa să abandoneze pretențiile de suzeranitate la sud de Carpați.

Domnia lui Mircea cel Mare a reprezentat o nouă fază în procesul de consolidare a statalității românești între Carpați și Dunăre, atît prin extinderea teritorială a puterii domnești, cît și prin crearea sau întărirea unui șir de instituții politice, administrative, militare și eclesiastice, al căror ansamblu a alcătuit acea armătură instituțională, în absența căreia nu este posibilă viața de stat.

Opera de organizator a lui Mircea cel Mare nu trebuie redusă la spațiul asupra căruia s-a exercitat puterea sa domnească și cu atît mai puțin izolată de restul ariei românești. Așa cum s-a remarcat, secolul al XIV-lea a fost caracterizat prin „explozia statalității” în spațiul locuit de români, de la Țara Maramureșului pînă la Țara Cărvunei, de pe malul Mării Negre⁵. Mircea cel Mare a fost unul din exponenții cei mai reprezentativi ai acestui proces de organizare statală în desfășurarea căruia s-a realizat o amplă sinteză între creația originală românească și influențe venite din afară, în primul rînd din marea arie de civilizație bizantină ce a inclus nu numai teritoriile imperiului bizantin — la acea dată în plin declin politic și militar — ci și întreaga Peninsulă balcanică (Serbia, Bulgaria etc.) într-un ansamblu cultural unitar, denumit corect „Commonwealth”-ul bizantin⁶. Cîrmuirea lui Mircea cel Mare s-a extins asupra unei însemnate părți a teritoriului românesc, a cărei întindere este relevată de titlul voievodului: „stăpînind și domnind peste toată țara Ungrovlahiei și al părților de peste munți, încă și către părțile tătărești și Amlaşului și Făgăraşului herţeg și domn al Banatului Severinului și pe amîndouă părțile pe toată Podunavia, încă și pînă la Marea cea Mare și stăpînitor al cetăţii Dirstorului”⁷. Așa cum bine se poate constata, Mircea cel Mare a stăpînit nu numai Țara Românească, Severinul și feudele transilvănene ci și Dobrogea, care aparținuse altui conducător român, despotul Dobrotiță (1346—1386) al cărui nume îl păstrează teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră. Extinderea autorității sale asupra teritoriilor stăpînite de Dobrotiță a avut loc chiar în anul înscăunării lui Mircea, cînd el și fratele său mai vîrstnic, Dan I și-au asumat apărarea teritoriilor lui Dobrotiță — Țara Cărvunei și cea a Dirstorului⁸. Mircea cel Mare a fost, astfel, domnul muntean, care, înainte de

⁴ Henri H. Stahl, *Studii de sociologie istorică*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1972, p. 62.

⁵ Sergiu Iosipescu, *Balica, Dobrotiță, Ioaneu*, București, Edit. Militară, 1985, p. 5.

⁶ Dimitri Obolensky, *The Byzantine Commonwealth*, Londra, 1971.

⁷ *Documenta Romaniae Historica* (citată mai departe DRH), B. I., București, Edit. Academiei, 1966, p. 64.

⁸ Sergiu Iosipescu, *op. cit.*, p. 163.

Mihai Viteazul, a avut sub autoritatea sa cea mai mare întindere de pământ românesc. Acest „maximum de întindere teritorială a domniei Țării Românești pînă la Mihai Viteazul, dovedește în vremea lui Mircea o expansiune a vitalității munteneste, cu atît mai interesantă cu cît ea se face pe teritorii locuite de români, e o adunare de pământ românesc în toate direcțiile”⁹. Manifestarea de vitalitate românească la care se referă medievistul român a fost expresia viguroasă a stabilității și prosperității cunoscute de Țara Românească sub cîrmuirea marelui Mircea.

Sub aspect economic, spațiul dintre Carpați și Dunăre se caracterizează prin strînsa asociere dintre cultura pămîntului și creșterea sedentară a vitelor. O economie echilibrată favorizată și stimulată de așezarea Țării Românești la capătul unui mare drum continental de negoț care unea Europa centrală, prin orașele transilvănene, Brașov și Sibiu, cu gurile Dunării¹⁰. Intensul trafic comercial pe acest drum — între ale cărui puncte finale se afla marele port al Brăilei — a asigurat, prin sistemul vămilor, însemnate venituri domniei¹¹. Se știe — pentru a da un sugestiv exemplu pentru mijloacele pecuniare de care dispunea domnia — că Basarab I a oferit în 1330, drept răscumpărare a păcii, lui Carol-Robert, regele Ungariei, suma de 7 000 mării de argint, ceea ce reprezintă aproape 74 kg de aur¹². Imaginea ce se desprinde din sursele epocii este aceea a unei țări care se află într-o zonă de intense schimburi comerciale; ele antrenează negustori italieni — în primul rînd genovezi —, raguzani, bizantini, sași, poloni și, bineînțeles, români. Privilegiul acordat de Mircea negustorilor brașoveni, la 6 august 1413, menționează postavuri de Ypres, Louvain, Colonia, Boemia, piper, șofran, lînă de cămilă etc. articole care dezvăluie proporțiile comerțului de tranzit ca și direcțiile lui¹³.

Comparația făcută de P. P. Panaitescu, între privilegiile de comerț acordate brașovenilor și cele destinate hovenilor a permis desprinderea unor constatări relevante: Mircea s-a străduit să-i atragă pe negustorii din marele centru comercial polonez, consimțind un șir de avantaje care avea să limiteze veniturile domniei. Vechiului negoț cu Transilvania, Mircea voia să-i adauge o arteră comercială, în măsură să consolideze economia țării sale¹⁴.

Aceleași preocupări de a da Țării Românești prosperitate s-a înscris și exploatarea bogățiilor minerale, între care sarea și arama. Marile saline ale țării dădeau domniei un articol de export, mult solicitat în Peninsula Balcanică. Cruciaților burgunzi, veniți pe Dunăre în anul 1445, fiul lui Mircea, Vlad Dracul le spunea, despre cetatea Giurgiului că „nu se află nici o piatră în acea cetate care să nu fi costat pe tatăl său cît un bolovan de sare, care — informează în continuare burgundul Walerand de Wavrin — se scoate din stîncile din Țara Românească cum se scoate de aici pietrișul din cariere”¹⁵. Afirmatia este de înțeles în sensul că negoțul cu sare a adus venituri mari domniei, care a dispus astfel de mijloacele necesare ridicării cetății Giurgiului, una dintre cele mai însemnate fortificații din sistemul de apărare a Țării Românești (Vlad Dracul le spunea

⁹ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 188.

¹⁰ Idem, *Interpretări românești*, București, 1947, p. 136—137.

¹¹ Daniel Chirot, *Social Change in a Peripheral Society*, New York, 1976, p. 28—29.

¹² Octavian Iliescu, *Despre natura juridică și importanța despăgubirilor oferite de Basarab voievod regelui Carol-Robert* în „Studii și materiale de istorie-medie”, V (1962), p. 140.

¹³ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 96—97.

¹⁴ *Ibidem*, p. 101—102.

¹⁵ *Căldări străini despre țările române*, vol. I, ed. Maria Holban, București, Edit. Științifică, 1968, p. 109.

acelorași cruciați că stăpînirea Giurgiului, ocupat între timp de turci, este vitală pentru țara sa întrucît „dacă îmi pot redobîndi întreagă cetatea mea, pe care tatăl meu a pus să o ridice, atunci chiar și femeile din Țara Românească, cu furcile lor de tors, vor fi în stare să recucerească Grecia”,¹⁶ formulă care dă din plin măsura valorii strategice atribuite cetății Giurgiului).

Tot Mircea este și cel care a exploatat minele de aramă de la Bratîlov, în apropiere de Baia de Aramă. Un act de danie al domnului pentru minăstirea Tismana, din 1391—1392, semnalează și venitul domniei „de la roțile lui Ciop Hanoș, care le-a făcut de curînd la Bratîlov”¹⁷, pentru ca, scurt timp după aceea, într-un alt document cu conținut similar, să se specifice că venitul donat minăstirii era o „zeciuială de aramă”¹⁸.

Sectorul esențial al economiei Țării Românești l-a constituit, așa cum s-a spus, agricultura strîns asociată cu creșterea vitelor. Locuitorii celor aproximativ 3 000 de sate ale Țării Românești¹⁹, practicau cultura pămîntului — grîul fiind cereala cea mai cultivată²⁰ — pe pămînturile obștiilor sătești libere sau pe domeniile domnului, boierilor și mănăstirilor. Nu este, desigur, locul să se discute aici caracterul relațiilor de producție stabilite între țărani producători și stăpînii pămîntului; ar însemna să se reia, într-un cadru nepotrivit, discuția asupra existenței la acea dată, a modului de producție tributual²¹. În ce ne privește, credem că abordarea tipologică a feudalismului, adică renunțarea la identificarea orînduirii feudale cu structurile întîlnite în evul-mediu în Europa occidentală și perceperea corectă a unității în diversitate a feudalismului, oferă soluția unei probleme atît de discutate²².

Pentru epoca lui Mircea cel Mare, este oricum exactă afirmația lui Henri H. Stahl privind rezultatul economic al trecerii satelor de țărani liberi sub stăpînirea boierilor și mănăstirilor: „ceea ce ia în stăpînire un boier feudal nu sînt terenuri goale de oameni și nici oameni lipsiți de pămînt, ci sate devălmașe, adică formațiuni sociale de sine stătătoare, organizate potrivit sistemului social cuprinzînd în sinteză un teritoriu, o populație, o anume tehnică și procese de producție, pe care le regăsim aidoma atît în satele libere cît și în cele aservite”²³.

Satele stăpînite de boieri și mănăstiri, astfel cum ele apar în documentele lui Mircea cel Mare, se aflau sub „ascultarea” (poslușanie) stăpînilor de moșii, care exercitau, deci, o autoritate de caracter domanial, aflată însă într-o fază incipientă, asupra acestei populații rurale. Într-un astfel de raport se va fi aflat acel Timpa, semnalat într-un document de la Mircea din anii 1404—1406, despre care se spune că „s-a închinat starețului Sofronie, să fie poslușnic mănăstirii, care și acesta a dăruit o gîrlă”²⁴.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ DRH, B. I., p. 35.

¹⁸ *Ibidem*, p. 41.

¹⁹ Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV—XV*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1973, p. 27.

²⁰ *Ibidem*, p. 50—51.

²¹ vezi pe larg Henri H. Stahl, *Teorii și ipoteze privind sociologia orînduirii tributale*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1980.

²² Florin Constantiniu, *Iobăgia în istoriografia românească*, în „Studii și materiale de istorie medie”, X (1983), p. 110—114.

²³ Henri H. Stahl, *op. cit.*, p. 133.

²⁴ DRH, B. I., p. 64.

Raportul de dependență personală dintre un „poslușnic”, adică dintre un țăran dintr-un sat, aflat în stăpînirea unui boier sau a unei mănăstiri și boierul sau egumenul respectiv, nu era încă atît de viguros articulat, încît să se poată vorbi de o servitute corporală, care să-l „lege” pe țăran de stăpînul său. O dovadă, în acest sens, o constituie porunca lui Mircea din anii 1404—1418 prin care îngăduie „ca oricine ar dori să meargă în satul mănăstirii (Căărăeni, al Coziei — n. n.) din satele boierești mari și mici, să fie slobod de orice dăjdii, să nu cuteze nimeni să-i atingă nici un fir de păr, ci să fie slobod de orice dăjdii mari și mici”²⁵.

Pentru a împiedica abuzurile boierilor, Mircea nu a ezitat să se adreseze direct țăranilor dependenți pentru a le cere să se opună actelor de silnicie ale marilor stăpîni de pămînt. Este, bine cunoscut, documentul din anul 1407, prin care domnul, poruncind satelor mănăstirii Tismana, să dea ascultare lui Agathon, noul stareț, cere țăranilor să respingă orice încercare a vreunui boier de a-i sili la prestații în beneficiul lui: „Cine ar umbla priutire voi, dintre boierii domniei mele, ca să vă ia sau să vă tragă la alte munci, pe oricine să-l loviți în cap”²⁶. Chemare care sună straniu din partea unui domn și senior feudal, dar care reflectă nu atît stadiul incipient al relațiilor de dependență personală, cît efortul domnului de a combate orice manifestare de anarhie boierească²⁷.

În timp ce Mircea cel Mare dădea Țării Românești acea stabilitate și ordine, care l-au făcut pe Nicolae Iorga să utilizeze excelența caracterizare de „o lume politică așezată”²⁸, la sud de Dunăre, expansiunea statului otoman crea o gravă primejdie nu numai pentru neatîrnare, dar chiar și pentru existența ca stat a Țării Românești. Mircea a înțeles pericolul și a căutat să-i facă față, mobilizînd toate energiile țării în cadrul a ceea ce s-a numit războiul întregului popor pentru apărarea patriei²⁹. Este semnificativ, din acest unghi de vedere, că dacă în privilegiul de imunitate acordat de Vladislav-Vlaicu mănăstirii Vodița în anul 1374, scutirea se extinde și la îndatoririle militare ale locuitorilor celor trei sate donate de domn³⁰, astfel de scutiri dispar din documentele lui Mircea; dimpotrivă, acordînd privilegii de imunitate, domnul stăruie asupra faptului că locuitorii satelor scutite, rămîn în continuare obligați să participe la „oastea cea mare”, termen folosit pentru ridicarea generală a țării în vederea respingerii unui invadator³¹.

În fruntea întregii țări, așadar, s-a aflat Mircea cel Mare cînd oștile otomane s-au aflat la Dunăre. Luptele marelui domn cu turcii și în primul rînd biruința sa de la Rovine (17 mai 1395)³² sînt prea bine știute și — grație, mai ales, lui Mihai Eminescu — prea adînc intrate în conștiința românească pentru a mai fi evocate amănunțit aici. Sînt însă de relevat

²⁵ *Ibidem*, p. 66.

²⁶ *Ibidem*, p. 72.

²⁷ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 70.

²⁸ N. Iorga, *op. cit.*, p. 265.

²⁹ Vezi, pe larg, general-maior dr. Ilie Ceaușescu, *Războiul întregului popor pentru apărarea patriei la români*, București, Edit. Militară, 1980.

³⁰ DRH, B. I. p. 18.

³¹ Nicolae Stoicescu, *Oastea cea mare în Țara Românească și Moldova (secolele XIV—XVI)* în vol. *Oastea cea mare*, București, Edit. Militară, p. 34—36.

³² *Istoria militară a poporului român*, vol. II, București, Edit. Militară, 1986.

cîteva aspecte ale confruntării româno-osmane, în timpul lui Mircea cel Mare, care conferă acţiunilor politice şi militare ale domnului român trăsături distinctivă şi-i pun în lumină remarcabila sa personalitate.

Mai întii, se cuvine amintit atacul prin surprindere dat de Mircea în anul 1393 împotriva bazei de acingii de la Karinovasi, replică dată de domnul român incursiunii de jaf, săvîrşită de turcii conduşi de Firuz Beg în 1391. Karinovasi (Karnobatul de astăzi) se află într-o cîmpie situată la poalele de sud ale munţilor Balcani. Ostaşii lui Mircea au avut, aşadar, de străbătut un drum lung, înainte de a da lovitura lor nimicitoare. O iniţiativă şi o acţiune, care dezvăluie un comandant militar cu mari însuşiri strategice şi tactice ³³.

În al doilea rînd, este de subliniat largul orizont strategic şi politic dovedit de Mircea cel Mare, care în condiţiile crizei declanşate în statul otoman de înfrîngerea suferită de sultanul Baiazid în bătălia de la Ankara (28 iulie 1402) şi luarea lui în captivitate de către Timurlenk, a încercat — şi pentru scurt timp a reuşit — să impună un sultan (Musa) dispus să ţină seama de dorinţele şi obiectivele politice ale domnului român ³⁴.

Cînd Musa a fost înlăturat de către sultanul Mahomed I, Mircea nu numai că a acordat sprijinul său unui alt pretendent Mustafa Celebi, dar a găzduit şi ajutat pe şeihul Bedreddin Mahmud, promotorul unei mişcări sociale, dominate de ideile unui comunism primitiv ³⁵.

Mai presus de toate stă însă adevărata performanţă realizată de Mircea cel Mare: prin înverşunata sa rezistenţă faţă de încercările otomane de a extinde stăpînirea Porţii şi la nord de Dunăre, el a constrîns statul otoman să recunoască în scris (ahdname) statutul de autonomie al Ţării Româneşti, care va fi respectat apoi pînă la redobîndirea independenţei depline în anul 1877.

Victoria de la Rovine a fixat pentru aproape cinci sute de ani cadrul politic al relaţiilor româno-osmane şi a constituit una din componentele fundamentale ale temeliei pe care s-a dezvoltat viaţa românească liberă în evul-mediu şi o parte a epocii moderne. Sub acest aspect, Mircea este unul din marii ctitori ai statului şi ai vieţii politice româneşti, un combatant statornic şi curajos pentru independenţa ţării sale. El a deschis şirul de mari voievozi, care confrunţaţi cu superputerea lumii-medievale — căci acesta era statutul Imperiului otoman la acea dată — au ştiut să apere, prin solidarizarea tuturor forţelor social-politice ale societăţii româneşti în cadrul războiului întregului popor, structurile politice la adăpostul cărora, românii din aria străvechii Dacii şi-au putut manifesta şi dezvolta forţa lor de creaţie materială şi spirituală.

În pofida tuturor vicisitudinilor, Mircea cel Mare a asigurat climatul necesar progresului culturii şi artei, ctitoriile sale, în primul rînd Cozia,

³³ Aurel Decei, *Relaţii româno-orientale*, Bucureşti, 1978, p. 140—155.

³⁴ Şerban Papacostea, *La Valachie et la crise de structure de l'Empire ottoman (1402—1413)* în „Revue roumaine d'histoire”, XXV (1986), 1—2, p. 23 şi urm.

³⁵ Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman*, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, p. 82; Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976, p. 143 — 144.

ca și diverse opere de artă păstrate dezvăluind integrarea Țării Românești la marile curente artistice și filosofice ale Europei de sud-est ³⁶ ca și nivelul înalt atins de cultura Țării Românești, aflată sub patronajul marelui voievod.

Personalitate multilaterală — bun administrator, mare domn de oaste, ocrotitor al culturii și artei — Mircea cel Mare ocupă un loc de cinste în galeria marilor conducători ai poporului român — ca apărător al independenței și organizator al instituțiilor de bază ale Țării Românești, cele șase secole scurse de la înscăunarea lui ca domn al Țării Românești oferind o excelentă perspectivă pentru a percepe dimensiunile grandioasei sale staturi.

³⁶ Cf. Daniel Barbu, *Pictura murală din Țara Românească în secolul XIV-lea*, București, Edit. Meridiane, 1986.